

Concrete
gedragsvoorbeelden

ReBTOSS

Risicofactoren en Beschermende factoren
Trauma-Observatie Schoolse Situaties

Een Trauma Screeningsinstrument voor Basisschoolleerkrachten

Marieke Boelhouwer, Hanneke Leeuwestein, Elisa Kupers & Marijn van Dijk

GGZ-INSTELLING MOLENDRIFT & FACULTEIT GEDRAGS- EN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN (RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN)

November 2022

De ontwikkeling van het ReBTOS-instrument is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek projectnummer ppo 40.5.18540.123 en Stichting Steunfonds Pro Juventute Nederland.

Concrete gedragsobservaties per ReBTOSS-item

In de afgelopen twee weken...

1. Herbeleving van de traumatische gebeurtenis(sen)

- 1.1 ... betrok de leerling **thema's** of **aspecten** van een **nare gebeurtenis/ervaring** in het spel.
Bijvoorbeeld: De leerling...
-... tekent of praat over nare gebeurtenis/ervaring.
-... speelt nare gebeurtenis na in spel.
- 1.2 ... maakte de leerling een **vermoeide indruk** (*nachtmerries*).
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... gaapt veel.
-... sluit de ogen.
-... slaapt.
-... ligt met het hoofd op de tafel.
-... is op het plein en vrije situaties passief.
- 1.3 ... maakte de leerling een **angstige, bange indruk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
- ... heeft een bange uitdrukking op zijn/haar gezicht.
-... houdt de omgeving steeds in de gaten.
-... lijkt zeer alert op omgeving/mensen.
-... zit vaak in hoek (voor het overzicht).
-... schrikt snel (van bijv. harde geluiden).
-... maakt weinig tot geen oogcontact.
-... kijkt weg.
-... is vermijdend in het contact met leerlingen en leerkracht.
-... heeft verhoogde ademhaling.
-... maakt een zenuwachtige indruk.
-... friemelt aan mouw/spullen.
- 1.4 ... had de leerling **last van lichamelijke klachten** (hierbij kunt u denken aan hoofdpijn of buikpijn).
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... zit aan zijn/haar hoofd, buik of andere lichaamsdelen, en kijkt bedrukt.
-... deelt lichamelijke klachten met de leerkracht.
-... heeft een 'pijnlijke' uitdrukking op zijn/haar gezicht.
- 1.5 ... reageerde de leerling, in een **neutrale situatie**, op een **niet neutrale manier**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... reageerde boos/angstig of teruggetrokken op een neutrale opmerking van de leerkracht (bijv. "Pak je schrift erbij").
-... reageerde boos/angstig of teruggetrokken op een neutrale opmerking van een leerling (bijv. "Mag ik dit potlood gebruiken?").

2. Vermijden van prikkels die worden geassocieerd met de traumatische gebeurtenis(sen) (en afstomping van algemene reactiviteit)

- 2.1 ... **vermeed** de leerling om te **praten** over (trauma)gevoelige onderwerpen.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... geeft geen antwoord wanneer er vragen worden gesteld over gevoelige (nare) onderwerpen.
-... begint over iets anders te praten/vragen.
-... is ontwijkend bij geven van antwoorden over zichzelf.
-... loopt weg van het gesprek.
-... 'verveelt' zich (het kan de leerling niets schelen).
- ... **vermeed** de leerling bepaalde **plaatsen** en/of **voorwerpen**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... gaat niet op het schoolplein spelen, blijft langs de kant staan.
-... gaat niet het gymlokaal in.
- 2.3 ... **vermeed** de leerling bepaalde **mensen, gesprekken** en/of (sociale) **situaties**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... gaat het contact niet aan met leerlingen en leerkracht.
-... trekt zich terug, doet niet mee met de anderen.
-... mengt zich niet in een gesprek.

- 2.4 ... **vermeed** de leerling bepaalde activiteiten
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... doet niet mee in kringgesprek.
 -... doet niet mee met gemeenschappelijke spelletjes zoals verstoppertje spelen of voetballen.
 -... gaat bij gym aan de kant zitten.
- 2.5 ... **vertoonde** de leerling **beperkt affect**
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... lijkt niets te voelen.
 -... heeft weinig gezichtsexpressie.
 -... lacht niet als andere kinderen lachen.

3. **Negatieve veranderingen in cognities** (overtuigingen of verwachtingen) **en stemming** (gemoedstoestand)

- 3.1 ... **lijkt** de leerling zich **schuldig** te voelen over bepaalde zaken.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... heeft een schuldige uitdrukking op zijn/haar gezicht.
 -... toetst of hij/zij het wel goed heeft gedaan bij leerkracht of leerlingen.
 -... heeft snel spijt van dingen.
 -... zegt snel sorry.
 -... lijkt bang om fouten te maken.
 -... is vermijdend in actie naar andere leerlingen of leerkracht.
- 3.2 ... **deed** de leerling **negatieve uitspraken** over **zichzelf, anderen en/of de wereld**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... praat negatief over zichzelf.
 -... heeft een teruggetrokken houding.
 -... doet uitspraken zoals "Ik ben niks waard" of "De wereld is slecht".
- 3.3 ... **toonde** de leerling **beperkte interesse** (in vergelijking met andere leerlingen) voor **belangrijke activiteiten**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... gedraagt zich passief bij activiteiten.
 -... neemt geen initiatief in activiteiten.
 -... wordt niet blij van activiteiten waar andere leerlingen blij van worden.
- 3.4 ... **maakte** de leerling een **verdrietige indruk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... heeft verdrietige uitdrukking.
 -... heeft tranen in de ogen (huilt).
 -... lijkt afwezig.
 -... is vermijdend in het contact.
 -... loopt met het hoofd naar beneden.
 -... huilt snel.
- 3.5 ... **maakte** de leerling een **beschaamde indruk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... wordt rood.
 -... krijgt vlekken in de nek.
 -... kijkt weg/naar beneden.
 -... loopt weg.
 -... geeft geen antwoord op vragen (blokkeren/niet reageren).
- 3.6 ... **zocht** de leerling **geen contact met anderen**, zonderde zich af.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... zit alleen op de stoel in de klas.
 -... loopt alleen op het schoolplein.
 -... neemt geen initiatief om mee te spelen in de klas of schoolplein.
 -... kijkt naar beneden.
 -... kijkt weg als anderen naar hem/haar kijken/ontwijd oogcontact.
 -... geeft geen antwoord bij vragen van anderen (haalt schouders op).

4. Verhoogde of verlaagde arousal (verhoogde prikkelbaarheid)

- 4.1 ... maakte de leerling een **boze** indruk.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... heeft een boze uitdrukking op het gezicht.
-... gooit met spullen.
-... slaat, schopt, scheld etc.
-... zoekt ruzie met leerlingen of leerkracht.
-... geeft een grote mond.
- 4.2 ... was de leerling **onvoorzichtig**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... neemt meer risico's dan medeleerlingen.
-... doet dingen die medeleerlingen niet snel doen.
-... is weinig aanspreekbaar op gedrag.
-... is niet gevoelig voor begrenzing van anderen.
- 4.3 ... was de leerling **over-voorzichtig of op de hoede zonder duidelijke reden**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... kijkt (hyper)alert uit de ogen.
-... is vermijdend in situaties zonder duidelijke reden.
-... is vermijdend in contact met anderen zonder duidelijke reden.
-... durft niet goed alleen te zijn.
-... gedraagt zich afhankelijk naar anderen.
- 4.4 ... vergat de leerling gewone **dagelijkse dingen**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... weet bij navragen geen antwoord.
-... vergeet de boeken te pakken of de taken.
-... vergeet zijn/haar jas of tas/gymtas.
-... vergeet rituelen uit te voeren zoals bij binnenkomst jas op hangen.
-... vergeet een taak of opdracht tijdens het uitvoeren ervan.
- 4.5 ... vond de leerling het **moeilijk** om zijn/haar **aandacht** ergens **bij te houden** of om zich te **concentreren**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... kijkt vaak om zich heen.
-... heeft een dromerige blik.
-... speelt of frutselt met spullen.
-... heeft taken niet af.
-... weet niet wat hij/zij moet doen wat betreft de taak.
-... maakt veel (slordige) fouten.
-... raffelt werk af.
-... vergeet opdrachten te maken.
- 4.6 ... **schrok** de leerling (overdreven) **snel** of was **zenuwachtig**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... heeft plotseling een bange uitdrukking op het gezicht.
-... lijkt plotseling zeer alert op omgeving/mensen.
-... schrikt snel (bv van harde geluiden).
-... heeft plotseling een verhoogde ademhaling.
-... maakt plotseling een zenuwachtige indruk.
- 4.7 ... **peste** de leerling andere leerlingen.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... zegt dingen als "Jij mag niet meedoen" (buitsluiten).
-... pest fysiek (slaat, schopt, duwt, dreigt etc.).
-... pest sociaal (zegt gemene dingen.)

5. Dissociëren

- 5.1 ... **gedroeg** de leerling **zich jonger** dan je a.d.h.v. zijn/haar leeftijd zou verwachten.
Bijvoorbeeld: de leerling...
-... vertoont veel clownesk gedrag.
-... speelt met speelgoed niet passend bij ontwikkelingsleeftijd.
-... praat kinderlijk.
-... vertoont spel niet passend bij ontwikkelingsleeftijd.
-... zuigt op de duim.
-... plast in de broek.
-... heeft graag een knuffel bij zich.

- 5.2 ... wisselde de leerling **plotseling** van gedrag.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... wisselt onverwacht van spel.
 -... staat onverwacht van een taak op en gaat wat anders doen.
- 5.3 ... wisselde de leerling **snel** van emotie.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... wordt (ogenschijnlijk) vanuit het niets boos.
 -... begint (ogenschijnlijk?) vanuit het niets te lachen.
 -... lijkt een boze bui in een keer vergeten te zijn.
 -... begint (ogenschijnlijk) uit het niets te huilen (is verdrietig).
- 5.4 ... kon de leerling de **ene dag iets wel** en de **andere dag absoluut niet**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... kan een taak die hij/zij eerderdaags kon uitvoeren nu niet meer. Bijvoorbeeld een reken- of taalopdracht.
 -... kan een spelletje dat hij/zij eerst begreep en kon spelen, nu niet meer.
- 5.5 ... leek de leerling **geen herinnering** te hebben aan dingen die (net) waren gebeurd of gezegd.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... weet het, bij het napraten over situatie, niet meer. De leerling kan er niets over vertellen.
 -... weet, terwijl andere kinderen vertellen over iets dat ze samen hebben meegemaakt, hier niets meer van.
 -... ontkent dat hij/zij iets (neutraals) heeft gedaan of heeft meegemaakt terwijl dit wel is gebeurd.
 -... kijkt verbaasd als de leerkracht/leerling het over die situatie heeft.
- 5.6 ... gaf de leerling soms **geen reactie**
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... staart voor zich uit.
 -... lijkt niets te horen.
 -... lijkt anderen te negeren.

BESCHERMENDE FACTOREN

In de afgelopen twee weken...

6. veiligheid en relaties

- 6.1 ... kon de leerling goed overweg met de leerkracht(en): De leerling **reageerde positief** in contact naar **leerkracht**
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... geeft antwoord wanneer leerkracht hem/haar iets vraagt.
 -... lacht naar leerkracht.
- 6.2 ... kon de leerling goed overweg met de leerkracht(en): De leerling **nam initiatief** in contact met **leerkracht**
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... stelt vragen aan leerkracht.
 -... vertelt dingen uit zichzelf aan leerkracht.
- 6.3 ... **maakte** de leerling **positief contact** met **andere leerlingen**
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... helpt andere leerlingen.
 -... stelt vragen aan andere leerlingen.
 -... doet mee met spelletjes.
 -... vraagt anderen om mee te doen.
 -... krijgt positieve feedback en reacties van anderen.
 -... heeft een blijde uitdrukking op het gezicht bij het hebben van contact.
- 6.4 ... **zochten andere leerlingen positief contact** met **de leerling**
Bijvoorbeeld: Andere leerlingen...
 -... helpen de leerling.
 -... stellen vragen aan de leerling.
 -... vragen de leerling om mee te doen met bijvoorbeeld spelletjes.
 -... hebben een blijde uitdrukking op hun gezicht bij het hebben van contact.
- 6.5 ... had de leerling het **naar zijn/haar zin** op school.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... maakt een vrolijke en tevreden indruk.
 -... neemt initiatief in contact met anderen.
 -... neemt initiatief in spel.
 -... praat positief over schoolse activiteiten en/of taken.
 -... treuzelt op school. Lijkt niet weg te willen.

- 6.6 ... maakte de leerling een **blijde indruk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... is positief in contact naar andere leerlingen en leerkracht.
 -... is actief in ondernemen van activiteiten.
 -... neemt initiatief in activiteiten en sociaal contact.
 -... lacht regelmatig.
 -... zingt of neuriet wel eens in zichzelf.
 -... lijkt plezier te hebben in activiteiten.
- 6.7 ... wordt **gewaardeerd in de groep** (goede sociale status)
Bijvoorbeeld: andere kinderen...
 -... spelen met de leerling. De leerling neemt deel aan het groepsproces bij sociale interacties.
 -... kiezen de leerling uit voor activiteiten.
 -... maken positieve opmerkingen over de leerling.

7. Zelfregulatie

- 7.1 ... maakte de leerling op een **adequate manier zijn/haar gevoelens duidelijk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... kan zijn/haar emoties zoals bang- of boosheid goed verwoorden.
 -... kan zijn/haar gedachten en gevoelens bij de gebeurtenis benoemen.
 -... moet huilen als hij/zij zich pijn doet (kijkt verdrietig).
 -... vertelt enthousiast over leuke dingen die hij/zij heeft meegemaakt.
- 7.2 ... was de leerling in staat **correct te reflecteren en te reageren op andermans gedrag en gevoelens**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... kan als iemand verdrietig is of pijn heeft, diegene troosten door bijv. een arm om hem/haar heen te slaan.
 -... lacht als iemand een grapje maakt.
 -... kan als iemand bang is, iemand hier rustig door heen praten.
 -... spiegelt op zijn/haar gezicht de emotie van de ander (bijv. als iemand verdrietig is, kijkt de leerling ook bedrukt).
 -... als iemand blij is, kan hij/zij blij reageren.
 -... kan gevoelens van andere kinderen juist benoemen en aflezen van het gezicht.
- 7.3 ... was de leerling in staat **zichzelf (weer) rustig te krijgen** wanneer hij/zij boos, verdrietig of angstig was.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... trekt zich even terug, zoekt geen ruzie, als hij/zij boos is.
 -... gaat een activiteit doen die hij/zij fijn vindt om te doen wanneer hij/zij zich niet fijn voelt.
- 7.4 ... was de leerling, **met behulp van ander**, in staat (weer) **rustig te worden** wanneer hij/zij boos, verdrietig of angstig was.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... vraagt bij angst om hulp bij klasgenoten of leerkracht.
 -... zoekt bij verdriet troost bij klasgenoten of leerkracht.
 -... laat zich troosten/geruststellen/kalmeren door anderen.
 -... luistert naar een ander die advies geeft of hem/haar probeert te helpen.
- 7.5 ... was de leerling **flexibel in zijn/haar gedrag**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... past zich snel aan als de situatie verandert.
 -... past zich snel aan aan andere mensen (bijvoorbeeld een invalleerkracht).
- 7.6 ... **dacht de leerling na** voor hij/zij iets deed.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... begint niet onbezonnen aan opdrachten of activiteiten.

8. Positief (neutraal) zelfbeeld

- 8.1 ... maakte de leerling een **trotse indruk**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... loopt rechtop, met de borst vooruit.
 -... neem initiatief in het gesprek, activiteiten en het contact.
 -... vertelt over eigen successen.
 -... straalt als hij/zij vertelt wat hij/zij heeft gedaan.
 -... kijkt trots (bij bijv. het afkrijgen van een taak (die goed is gedaan)).
 -... heeft een lach op het gezicht bij afkrijgen van een taak of activiteit.
 -... begint te stralen als anderen wat positiefs over hem/haar vertellen.
 -... kijkt blij als hij/zij een compliment krijgt.

- 8.2 ... **praatte** de leerling op een **positieve manier** over zichzelf.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... vertelt enthousiast over iets wat hij/zij heeft gedaan of gemaakt.
 -... heeft een blij gezicht tijdens het vertellen.
 -... zegt waar hij/zij goed in is (bijv.: "Ik was eerste", "Dat kan ik wel" of "Dat is niet zo moeilijk").
- 8.3 ... kwam de leerling met (veel) **nieuwe ideeën** aan.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... vraagt of hij/zij een taakje op een net andere manier mag doen.
 -... bedenkt nieuw spel (bijv. bij gym, buiten of in de klas).
 -... brengt zelf ideeën in voor een knutselwerkje.
- 8.4 ...kon de leerling **goed omgaan met kritiek**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... geeft een fysieke ontvangstbevestiging (kijkt blij, knikt, zegt bijv. "Dank je wel" of "Ik zal het proberen").
 -... past kritiek toe.
- 8.5 ... had de leerling **vertrouwen in zichzelf**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... steekt de vinger op, treedt soms op de voorgrond.
 -... neemt initiatief.
 -... durft in de belangstelling te staan.
- 8.6 ... durfde **nieuwe uitdagingen** aan te gaan.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... probeert dingen die hij/zij nog nooit eerder heeft gedaan.
 -... neemt initiatief om (alleen of samen) nieuwe dingen doen (bijv. nieuwe spelletjes).

9. Het dagelijks leven

- 9.1 ... **at** de leerling **goed**.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... heeft de broodtrommel leeg.
 -... eet het fruit op.
 -... heeft een tevreden uitdrukking op het gezicht tijdens het eten.
 -... eet (een beetje) door (speelt niet met het eten).
- 9.2 ... zag de leerling er **verzorgd** uit.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... heeft nette kleding aan.
 -... heeft de haren gekamd.
 -... heeft een gevulde broodtrommel, fruit en drinken mee.
 -... heeft de tanden gepoetst.
 -... ruikt fris.
- 9.3 ... was de leerling **lichamelijk actief** geweest.
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... vertelt over activiteiten.
 -... ziet eruit alsof hij/zij zich heeft ingespannen.
 -... heeft een blos op de wangen.
 -... heeft een verhoogde ademhaling.
- 9.4 ... kwam **op tijd** op school
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... komt op tijd ontspannen binnen.
- 9.5 ... had **weinig schoolverzuim** (door bijvoorbeeld ziekte).
Bijvoorbeeld: de leerling...
 -... de leerling verzuimt niet meer dan gemiddeld.
- 9.6 De **ouders van de leerling zijn betrokken**.
Bijvoorbeeld: de ouders...
 -... komen op schoolgesprekken.
 -... nemen contact op met leerkracht als er iets aan de hand is.
 -... doen mee aan schoolse activiteiten.